

Mars 2019 Månadsbild BRINKENS MUSEUM

Foto: Håkan Genberg

Dockorna (däckona)

Dockorna tillhör några av de äldsta och mest allmänna barnleksaker. De tidigaste kända har påträffats i egyptiska gravar från ca 2 000 f.Kr. Från antikens Grekland och Rom har man funnit dockor i barngravar, och av samtida litteratur vet man att barnen lekte med dockor vid denna tid.

De äldsta dockorna gjordes av de tillgängliga material som fanns då som lera, sten, trä eller tygtrasor. Romerska trasdockor, som kunnat dateras till 300 f.Kr., har hittats i gravar.

Enkla dockor och leksaker har barn i alla tider själva gjort av tygtrasor, vedträn, näver eller annat material som funnits tillhands.

Under 1800-talet fabriksstillverkades dockhuvuden ofta av glaserat porslin och med en kropp gjord av tyg, trä eller av ett kompositmaterial såsom *papier-maché* (pressad pappersmassa).

Dockhuvuden av *biskviporslin* (oglaserat porslin med matt yta) med målade anletsdrag blev senare populära. *Celluloiden*, det första plastmaterialet, gjorde sitt intåg i dockvärlden under 1890-talet och blev därefter det vanligaste materialet tills *vinylplasten* tog över.

Olika tiders moden avspeglas tydligt i dockvärlden. Kläderna och tillbehören valdes efter det rådande modet vid docktillverkningen. Till 1870-talet avbildades dockorna huvudsakligen som vuxna personer, men snart började även babydockor säljas.

De två herrskapsdockorna har ägts av **Astrid Dahl** (1898–1983). Astrid gav senare dockorna till **Helga Fredman** (1913–2000) som tack för att Helga hjälpt henne.

Dockorna, som nu finns i Brinkens museum, är tillverkade i Nådendal och såldes som souvenirer, troligen i början på 1900-talet.

Frisyrernas växlingar kan följas på dockhuvudena: i slätt, svartglaserat porslin, i blont målade, mjukt formade lockar av biskviporslin eller celluloid och i påklitrade peruker av nylon eller äkta hår.

Flera hemmagjorda trasdockor med både huvud och kropp av tyg finns i Brinkens museums samlingar. Till museets docksamling hör också dockvagnar och docksängar. I samlingarna finns även fabriksstillverkade dockor.

De hemmagjorda trasdockorna, som flickornas mamma eller någon av byns dockmakerskor sytt för hand, var säkert ofta lika kära för barnen som en fin köpt docka med målat porslinshuvud.

Håkan Genberg

Källa: *Nationalencyklopedin*, docka. [http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/docka-\(leksak\)](http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/docka-(leksak)) (hämtad 2019-02-23).

Den här stora dockan, som är ca 60 cm lång, har ägts av **Elma Elisabeth Smeds-Bonns** (1919–2006). Den är tillverkad av en dockmakerska i Övermalax.

I Havrasgränden i Övermalax bodde förr två systrar, **Anna Branting** (1883–1957) och **Maria Branting** (1893–1950) som sydde kläder åt folk och som också tillverkade och sålde dockor. Systrarna har kanske gjort den här dockan. De lär också ha gjort dockbrudpar. Foto: Siri Hagback.

Tre dockor sover i sina små dockvagnar i Tufvasgården vid Brinkens museum. Foto (bilden ovan), layout: Göran Strömfors

Rullstolen (*rollståola*)

I **MALAX** och även i andra delar av Österbotten har rullstolen varit ett vanligt redskap vid framställningen av garn. Den är vackert utskuren och målad när den gets som fästmansgåva eller omålad för att användas ofta.

Vid spinning av ull eller lin lindas den spunna tråden upp på rullen på spinnrockens vingspindel (*flykte*). Den fyllda rullen placeras sedan i rullstolen, som har plats för två till fyra fyllda rullar. Från rullstolens

rullar tvinnas därefter trådarna ihop till två-, tre- eller fyratrådigt garn på spinnrocken.

Om garnet spins motsols (*anschus*) så tvinnas det medsols (*reäschus*). I hemmen har ull, hampa, lin och bomull spunnits och tvinnats och många rullar har funnits i varje husmors ägo.

Text och bilder: **Siri Hagback**

Se även Månadens bild November 2015: **Spinnrocken**.

Vingspindel (*flykte*).

Rullar för garn för spinnrock och rullstol.

Rullstol för fyra rullar, från 1800-talet. Ommålad.

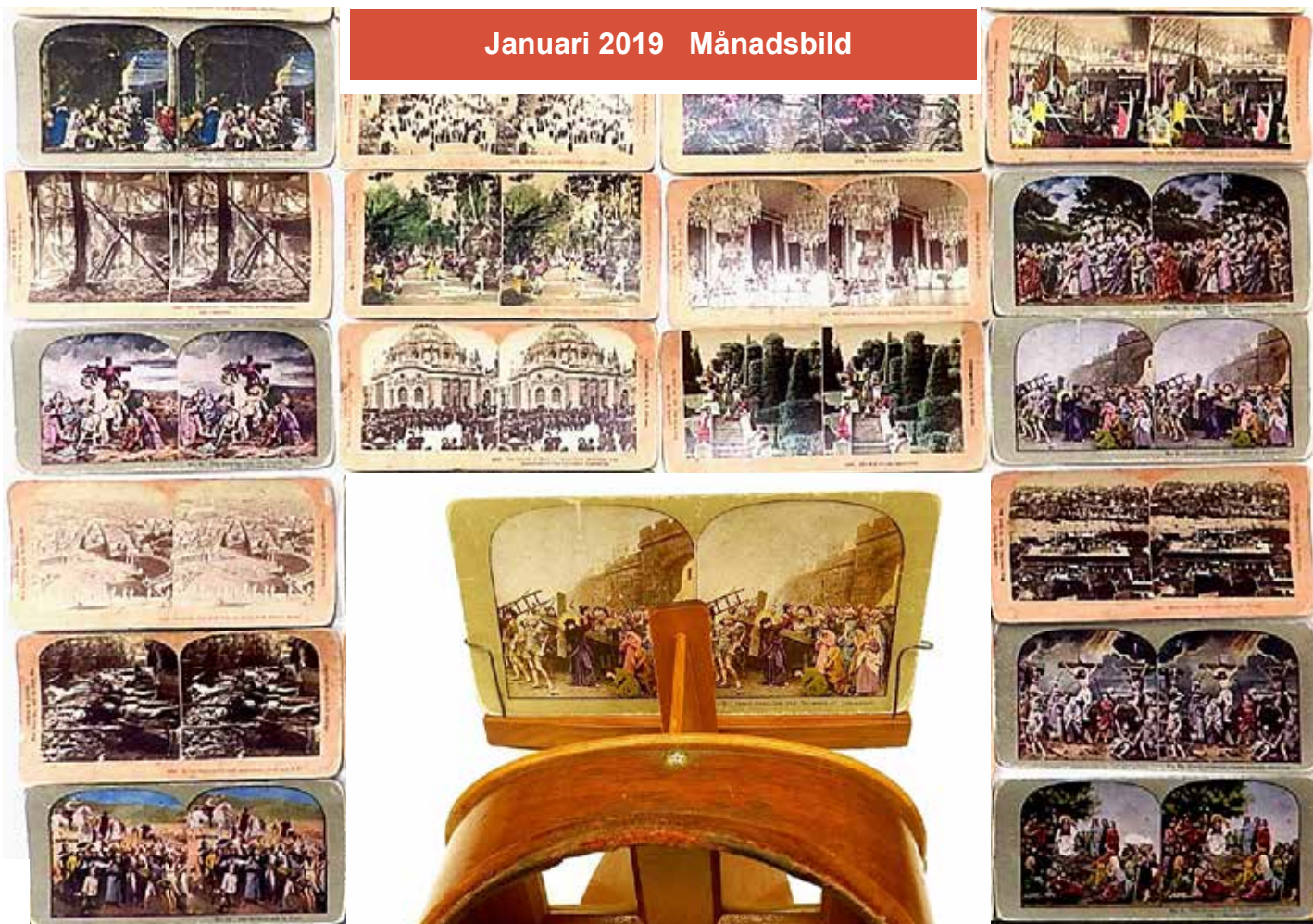

1800–1900-tals rullstol.

Rullstolen med två runda hål och fina dekorationer anses höra till 1700-talet och var fästmansgåva. Även sedd underifrån.

Till stereoskopet i Brinkens museum hör ett femtiotal stereobilder av vilka några exempel visas här. De flesta bilder är märkta "James M. Davis, New York City" och är alltså originalbilder som följt med vid köpet av stereoskopet. I bildsamlingen finns också ett antal omärkta bilder med religiösa motiv.

I SLUTET AV 1800-TALET och långt in på 1900-talet var det mycket populärt bland både vuxna och barn att titta på s.k. stereobilder genom ett stereoskop. Fotografierna, stereobilderna, är två hopsatta bilder med samma motiv avsedda att placeras i stereoskopets bildhållare.

När man tittar på bilderna genom stereoskopets två objektiv ser vänstra ögat endast den vänstra bilden i bildhållaren och högra ögat endast den högra bilden eftersom stereoskopet har en skiljevägg i synfältet mellan objektiven och bildhållaren. I tittarens ögon förenas de två bilderna till endast en bild som ger ett tredimensionellt synintryck.

Avståndet mellan människans ögon gör att vi alltid ser föremål ur två olika vinklar och på så vis uppfattar djup. Stereoskopen skapar en illusion av avstånd och djup i bilderna genom att visa samma motiv ur två vinklar – en för varje öga.

Den engelska vetenskapsmannen och uppfinnaren **Charles Wheatstone** (1802–1875) anses vara den tredimensionella bildens fader. År 1838 konstruerade han

Stereoskopet

Stereoskopet har tillhört **Johannes** och **Matilda Holmlund** i Malax. De hade med sig stereoskopet och bildsamlingen när de återvände från USA till Malax omkring år 1908. Deras barnbarn **Hedvig Lidman** har donerat sina morföräldrars stereoskop till Brinkens museum.

Redan 1885 finns det ofta annonser i Vasabladet och Wasa tidning om "Stereoskop med öfver 600 olika taflor i olika genrer" till salu.

en optisk anordning som kunde visa bilder med en illusion av djup i bilden. Han kallade anordningen **stereoskop**.

I takt med fotografiens snabba utveckling i slutet på 1800-talet började också stereobilder produceras och säljas i stora upplagor tillsammans med olika typer av

stereoskop. Motiven fotograferades med en stereokamera som tog två parallella bilder genom två objektiv. Avståndet mellan kamerans objektiv är drygt 6 cm, motsvarande normalt ögonavstånd, vilket även är avståndet mellan stereoskopens objektiv.

Stereoskopet som finns i arkivet vid Brinkens museum är sannolikt tillverkat i början på 1900-talet. **James M. Davis** i USA fick patent på denna typ av stereoskop år 1883 under varunamnet *The "Saturn" Scope*.

Håkan Genberg